

MUALLIMOV SVIJET KNJIGE

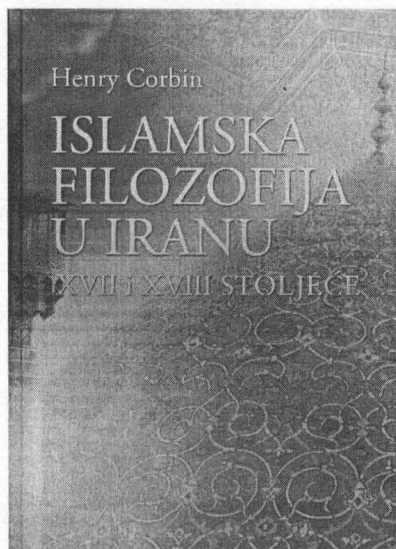
Hadžem HAJDAREVIĆ

UZLETI ISFAHANSKE FILOZOFSKE ŠKOLE U XVII. I XVIII. STOLJEĆU

Henry Corbin: *Islamska filozofija u Iranu - XVII i XVIII stoljeće*. Naučno-istraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2002. Sa francuskoga preveo: dr. Rešid Hafizović

Henry Corbin (1903.-1978.) već je, kao proučavalac islamske filozofske tradicije, kao orijentalist, iranolog, hijeratik, kao jedan od rijetkih orijentalista sa Zapada koji je bio obziran i *nježan* prema istoku, dosta poznat i ovdašnjoj javnosti, najprije putem prijevoda njegove *Historije islamske filozofije...* Djelom *Islamska filozofija u Iranu - XVII i XVIII stoljeće*, direktno se govori kako islamska filozofska misao nije *zanijemila* odlaskom sa ovoga svijeta Ibn Rušda.

Svoj izuzetni procvat islamska filozofija je na prostoru Irana doživjela u periodu vladavine safavidske dinastije (XVII i XVIII st.). Isfahanska filozofska škola dosegla je u tom dobu najviše razine i, po broju mislilaca koje je odnjegovala, skoro da nije imala premca u tadašnjem muslimanskom svijetu. Islamska filozofija u tom vremenu, kako piše prevodilac i pisac predgovora dr. Rešid Hafizović, "predstavlja istinsko razdoblje duhovnoga punoljetstva

iranskog islamskog filozofirajućeg genija. To je ono vrijeme u povijesti muslimanskoga mislećeg genija koje je u sebi smirilo najbolja sazvučja i interpretativne gene najčistije forme duhovnoga islama, mislećeg genija čija nesvakidašnja umješnost filozofirajućeg oblikovanja sujeta je istodobno i u podjednako mjeri posvjedočena unutar filozofirajuće muslimanske teologije, teološki produbljene i ozračene muslimanske filozofije i hijeratički i gnostički oduhovljene, nadahnute i snagom

osobnog i živog duhovnog iskustva 'domišljene' muslimanske teozofije - 'irfana'. I ovim je djelom, dakako, ili ublažena zaboravnost kad je u pitanju povijest i utjecajnost islamske filozofske misli na prostorima islama i šire, ili, pak, potisnuta agresivna zabluda kako je islamska filozofija samo vlastiti *prijevod* helenske filozofske tradicije. Za ispravljanje mnogih nepravdi u tom smislu među najzaslužnijima su A. S. M. Tabataba'i, S. J. Ashtiyani, S. H. Nasr i, dakako, H. Corbin.

Djelo *Islamska filozofija u Iranu - XVII i XVIII stoljeće* podijeljeno je u tri cjeline sa devetnaest poglavlja. Istaknuta su i istumačena filozofijska učenja Mir Damađa (1040./1631.-1632.), Mir Fendereskija (1050./1640.-1641.), Mula Sadra Širazija (1050./1640.-1641.), Redžepa Alija Tabrizija (1080./1669.-1670.), sve do Mula Abdurrahima Damavandija (1150./1737.-1170./1757.)... Pa, "ukoliko otkriće ovog cijelog jednog duhovnog univerzuma iranske filozofije ne bude potaknulo odgovorne pisce suvremenih povijesti filozofije, napose islamske filozofije", kako u svome predgovoru prenosi Corbinovo mišljenje prevodilac Hafizović, "to će biti razlogom da se (...) započne odlučno pisati jedna vrsta anti/filozofije anti/historije ili

anti/historije anti/filozofije, koja će jasno staviti do znanja da ono što se danas na Zapadu smatra filozofijom i historijom filozofije nije drugo doli posmrtna povorka ukupne filozofske tradicije koja nije drugo doli philosophia mortua, okoštala, ispražnjena, preživljena i svake istinske mudrosti i osjećanja, za sve to lišena philo/sophia, zaglavljena i udavljena u pukim pozitivnim

činjenicama empirijskog pozitivizma i pozitivnog empirizma..."

Islamska filozofija u Iranu - XVII i XVIII stoljeće pisana je, naravno, prvenstveno za stručnjake, ali i nama, "običnim smrtnicima", ostalo je sasvim dovoljno prostora da se nadnesemo nad jednim istim otvorenim, veličajnim, prostranim vrelom koje nudi nova saznanja o povijesti

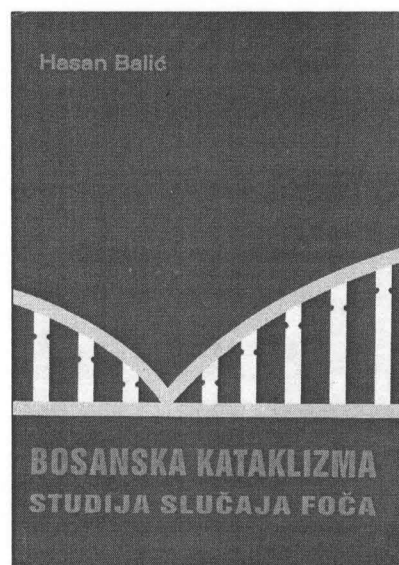
mišljenja u islamu. Od naše čitateljske vještine zavisi i to koliko će nam, nakon pročitano predgovora prevodioca dr. Rešida Hafizovića, u tome pomoći a koliko odmoći prevodiočev bogatopraskavi i povremeno turbometafORIZIRANI jezik.

m

KONTINUITET GENOCIDA

Hasan Balić: *Bosanska kataklizma - studija slučaja Foča*. "Magistrat", Sarajevo 2002.

Ovih mjeseci i godina u Bosni i Hercegovini paralelno traje iskopavanje masovnih grobnica od Drine do Une i iskopavanje činjenica, uzroka, posljedica posljednje bjesomučne velikosrpske agresije na Bosnu, islam, muslimane i sve što nije posjedovalo napadni guslarskosrpski pečat i znak 1992.-1995. godine. Genocidi su, cijelo stoljeće i po, postali nesretni bosanski i bošnjačko-muslimanski kontinuitet. O tome postoje briljantne analize dr. Mustafe Imamovića, dr. Smaila Čekića, Mustafe Spahića, dr. Šemse Tucakovića i dr. Dok se o drugima genocidima, posebno o pogromu muslimanskog življa u Drugom svjetskom ratu, kad je stradalo oko 8% ukupne bošnjačke populacije, uglavnom šutjelo - bilo je zabranjeno o njima i osjećati i misliti a nekmoli govoriti - o velikosrpskim i ostalim zvjerstvima počinjenim od 1992. do 1995. već

postoje skupljeni dokumenti, studije, naučne analize. Postoji i Međunarodni sud u Haagu, kao nada da će zločince stići kazna.

Knjiga Hasana Balića *Bosanska kataklizma - studija slučaja Foča* je za štampu prilagođena autorova doktorska disertacija "Genocid nad Bošnjacima 1992.-1995. godine, sa posebnim osvrtom na opčinu Foča", odbranjen na

sarajevskom Pravnom fakultetu 26. decembra 1999. godine. I sam autor Balić pomalo sjetno konstatira kako su "Bošnjaci ostali usamljeni i zaboravljeni. Pojava knjige Vladimira Dedijera i Antuna Miletića "Genocid nad Muslimanima u Drugom svjetskom ratu", Sarajevo, 1989. godine, podsticajno je djelovala na znanstvenike iz reda Bošnjaka da se ozbiljnije počnu baviti tim problemom..."

Upravo iz tog razloga, Hasan Balić promatra genocid nad Bošnjacima u Foči i ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine kroz optiku svih ranijih. Jer je posrijedi ista ideološka matrica, ista hajdučkopljačkaška politika, iste posljedice po prorjeđivanje bošnjačke populacije i vječite migracije. Općina Foča, kako sam autor navodi, u ovom je istraživanju uzeta "kao uzorak". Sve što se dogodilo u Foči dogodilo se Bošnjacima i na ostalim prostorima Bosne i Hercegovine: pljačka, spaljivanje domova, otimanje imanja, zatiranje islamskih objekata, ubijanje ili progon u logore, seksualno iskorištavanje žena, javno ponižavanje i izivljavanje

kakav svijet nije zapamtio. Da sve bude dodatno tragičnije, u zločinu su sudjelovali komšije, dojučerašnji prijatelji s radnih mjesta ili ulice. Žrtve iz Drugog svjetskog rata poznavale su svoje dželate iz tog vremena; krajem XX. vijeka u napadu na muslimanske živote i materijalna dobra sudjelovali su i oni i njihovi

potomci. S tim što su ovi kasniji bili još opakiji i nemilosrdniji.

Knjiga *Bosanska kataklizma - studija slučaja Foča* opremljena je velikim brojem podataka, fotografija, faksimila, izjava svjedoka, pogleda, a kako je autor Balić po struci pravnik, sudija, posebno je tretiran pravnički aspekt genocida u Bosni... Zato je *Bosanska*

kataklizma - studija slučaja Foča svojevrsni "nacrt" za spomen-obilježje u svima nama da se zločin nikad ne više ponovi i da juče-rašnja žrtva uvijek bude dovoljno pripravna i na vrijeme zaštićena dođe li do nekih novih pomjeranja u zločinačkom genu guslarske svijesti i objesti.

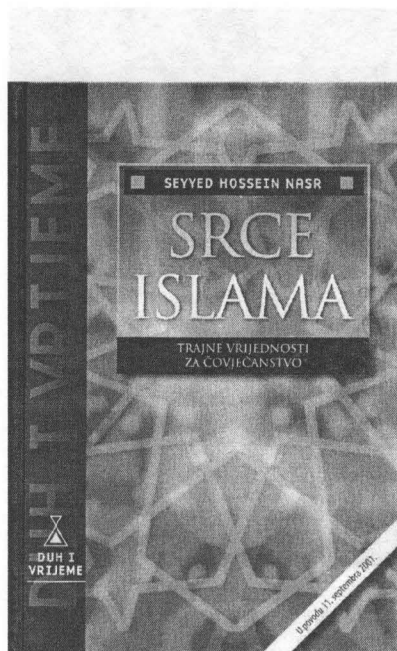
m

ZAPADU CIJELOM OPOMENA

Seyyed Hossein Nasr: *Srce islama - trajne vrijednosti za čovječanstvo*. "El-Kalem", Sarajevo, 2002. Biblioteka *Duh i vrijeme*. Sa engleskoga preveli: Enes Karić, Rešid Hafizović i Nevad Kahteran

Nova knjiga Seyyeda Hosseina Nasra *Srce islama - trajne vrijednosti za čovječanstvo* pisana je u povodu terorističkih napada na New York i druge američke gradove 11. septembra 2001. godine i kasnijeg bušovskog i zapadnjačkog medijskog i svakog drugog terora nad islamskim učenjem i muslimanskim svijetom u cjelini. Knjiga je paralelno objavljena na bosanskom i engleskom jeziku. U Sarajevu je promovirana na godišnjicu terorističkih ataka na američke gradove (Bošnjački institut, 11. IX. 2001.), zajedno sa knjigom akademika Muhameda Filipovića *Islam i teror*, koja je također u "El-Kalemovom" izdanju izišla "u povodu 11. septembra 2001."

Oni koji su ranije čitali Nasrova djela objavljivana u prijevodima na naš jezik sasvim dobro mogu vidjeti da uvaženi

autor nije ništa posebno novoga dao u aktualiziranju pojedinih segmenata islamskih izvora i interpretacija, ali jest, pod presom aktualnih zapadnjačkih napada na islam i muslimane, ma gdje god oni bili, jest ponudio jedno novo, drukčije, kontekstualizirano čitanje svojih briljantno

ispisivanih stavova o islamu kao "trajnoj vrijednosti za čovječanstvo"... Sam Nasr u predgovoru za bosanskog izdavača ističe sljedeće: "Bosna leži u srcu evropskog kontinenta, ujedno kao svjedok zbiljnosti islama, most između islama i Zapada te najvećim dijelom svoje historije kao živi primjer religijskog slaganja i harmonije između sljedbenika abrahamskih religija. Danas ona leži u svijetu koji je u tolikoj mjeri u potrebi uzajamnog religijskog i kulturološkog razumijevanja. Bosna može igrati značajnu globalnu ulogu daleko iznad njene geografske širine ili broja stanovnika, pod uvjetom da ostane vjerna svojoj vlastitoj viziji islama koja je danas ugrožena silama unutar i izvan svojih granica. (...) Nadam se i molim da će naši zajednički naponi omogućiti bosanskom čitateljstvu da uzmogne uspješnije braniti tradicionalna učenja islama, da istakne duboko slaganje između islama i njegove dvije sestrinske religije, judaizma i kršćanstva, da odgovori na temelju istine na toliko mnogo pitanja postavljenih danas na Zapadu o islamu..."

S. H. Nasr u svojim esejima piše o "jednom Bogu", o "stvaranju svijeta i ljudskih bića", o

melekima, Kur'anu i islamskom pristupu prema drugim religijama u povijesti te, u narednom velikom poglavlju, o cijelom "spektaru islama" kroz islamske obrasce, kroz faktore koji tvore jedinstvo, o vjerskim sektama u islamu, intelektualnoj i teološkoj raznovrsnosti, o kulturnim zonama u islamskoj civilizaciji, o samilosti, ljubavi, miru, ljepoti unutar islamskoga svjetonazora i konkretnog muslimanskog ponašanja itd., itd. Jedan od prevodilaca, Rešid Hafizović, potrudio se napraviti veliki, nadahnuti pogovor u kontekstu aktualne zapadnjačke harangerije *vis a vis* Svijeta islama na način da se Bin Ladenova teroristička gerila besramno poopćuje u cijeli

islamski svijet, a zapadni mediji iz časa u čas bespoštedno forsiraju križarsku, neokolonijalističku sintagmu: "islamski terorizam", nanoseći tako veliku i dugoročnu nepravdu islamskom učenju i svim muslimanima na svijetu.

Uveliko smo obradovani i počašćeni što veliki alim S. H. Nasr još jednom moćno gostuje u bosanskom jeziku. Problem je u tome što je i onima koji poopćuju teroriste ponikle iz muslimanskih sredina u cijeli islamski svijet i onima koji, recimo, masovni, javni, nezaustavljeni pokolj u Srebrenici *poosobnjavaju* na pojedinačne krivice itekako jasno da ni sami nisu u pravu kad je u pitanju razumijevanje islamskog učenja, ali, eto,

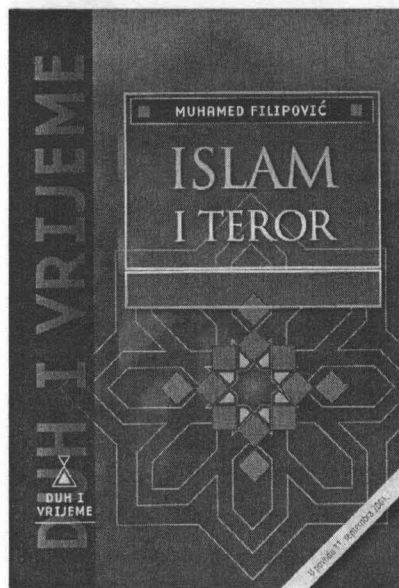
Bin Laden im je poklonio epohalnu šansu da se, onako lakomi, oholi, osioni, moćni, domognu preostalih dijelova prirodnih i drugih bogatstava na prostorima muslimanskog svijeta. Veliki umovi, poput S. H. Nasra, nastoje pokazati da nisu šutjeli, da nisu zavukli kukavičke glave u uredske ladice, da nisu neopominjali. Jer, svijet i njegova tzv. globalizacija sve više postaje u znaku i dinamici onoga ko je medijski i oružano okretniji i jači. Zato ćemo biti najsretniji kad se Nasr bude čitao samo u kontekstu izvornosti i poredbenosti njegove izgovorene /ispisane misli. Daleko izvan kolonijalnorežimskog zvuka CNN-a ili BBC-ija...

m

BITI SVJEDOKOM SVOGA VREMENA

Muhamed Filipović: *Islam i teror*. "El-Kalem", Sarajevo, 2002. Biblioteka *Duh i vrijeme*.

Netom objavljena knjiga *Islam i teror* akademika Muhameda Filipovića, objavljena u povodu 11. septembra 2001. godine (kao i *Srce islama* S. H. Nasra), najizravnije govori kako je profesor Filipović mislilac i autor koji voli i hoće da bude živi i neposredni svjedok u vremenu u kojemu živi. Naslovi njegovih opservacija na samozadatu temu: "Kratak uvod u temu terora i odnosa terora i islama", "Vrijeme nasilja i terora", "Smisao historije i pitanje o odnosu vjere i ljudskog svijeta, islama i politike i islama i

terora", "Da li postoji i kakva je veza između islama i terorizma" itd., najizravnije govore o čemu je to pisao akademik Filipović. Naravno, kako autor izvodi u Zaključnom razmatranju, da "islam, kao vjera i kao sistem teoloških obrazloženja te vjere i kao vjerozakon, nema u sebi ni jednu dimenziju opravdavanja terora. Štaviše, osnovno učenje islama, koje je izraženo u Kur'anu, jest stalno suprotstavljanje svakom nasilju među ljudima..."

U dobu kad intelektualci više šute negoli govore pojavljivanje studije *Islam i teror* je politološki i kulturološki veoma važan čin. Jednako važan kao u onim vremenima osamdesetih kad je rahmetli profesor Hasan Sušić u jednom od sarajevskih časopisa

objavio briljantni esej o džihadu, navodeći, na temelju izvora islama, kako džihad ne znači nikoji islamski fundamentalizam u onom smislu kako su ga teoretski i sudnički tretirali boljševici i pripremaoci ubijanja Bosne i islama na balkanskim prostori-

ma. Nakon Sušićevog teksta pogromaške (tzv. antifundamentalističke) strasti su se donekle bile primirile. Ne znamo koliko će Filipovićeve studija utjecati danas na one koji punih usta rabe pojam "islamski fundamentalizam", bez ikoje primisli da to,

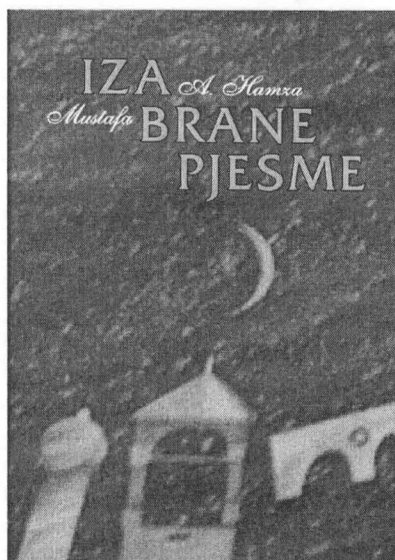
također neopravdano, *prikače* nekom drugom religijskom sistemu ili svjetonazoru, ali znamo da će knjiga biti vrlo čitana i tumačena.

m

HAMZIN PJSNIČKI DNEVNIK

Mustafa Hamza: *Izabrane pjesme*, "BEMUST", Sarajevo, 2002.

Mustafa Hamza (1953.) bi, kao pjesnik, mogao biti poznat samo onima koji su sedamdesetih godina redovnije pratili našu tekuću književnu periodiku, pa su na tim stranicama mogli pročitati i poneki lirski zapis ovoga autora. Hamza se sve ove godine bavio nekim, recimo, *korisnijim* i mnogo *važnijim* poslom (specijalistička usavršavanja u hirurgiji, ortopediji i drugim medicinskim liječničkim znanjima i zvanjima), dok je pjesme ispisivao više za sebe negoli za ikoga drugoga. Mogli bismo pomisliti da je ovome autoru poezija poslužila tek onoliko koliko je u njezinom izražajnom izazovu nastojao otkriti razloge za *hirurgiju* svojih neposrednih emocija. Liječnički posao je i suviše konkretan, ovisan o rasporedu onih *viših volja* koje prepoznajemo kao Sudbina, pa je sve već doživljeno valjalo i nešto malo drukčije *upamtiti*, nanovo doživjeti i povezati. Time različite *upamćenosti* pronalaze puniji smisao i samoostvarenost. Medicinskom

stručnjaku je znano kako operirati ljudsko tkivo, ali kakvu "operaciju" treba poduzeti kad je u pitanju "tkivo" riječi? Nije rijedak slučaj u domaćim ili inozemnim iskustvima da liječnici imaju stvaralačke veze s umjetnošću. Primjer za veličinu veze između liječničkog i književnostvaralačkog iskustva najbolje možemo vidjeti u liku i djelu njemačkoga pjesnika iz prvih decenija XX vijeka Gotfrida Benna.

Što se tiče pjesama ovoga autora, kao da mu je, sudeći po

obimnom rukopisu skupljenom pod neobičnim nazivom *Izabrane pjesme*, bilo najvažnije da slijedi spontani pjesnički put. Spontanitet (ne, dakako, automatizam!) jest najveći kvalitet ovih pjesama. Stihovi su nastajali kao svojevrsni neposredni dušni lirski dnevnik. Izvan su lektirskih i drugih utjecaja sa strane. Pjesme su oblikovane neposrednom i intenzivnom spisateljskonadahnujućom energijom. U njima dominiraju pitanja vezana za čovjeka i kategoriju zemaljsko-nebeske *ljudskosti* u njemu: odnos prema sebi, društveni kontekst pojedinca, čovjekova vezanost sa zavičajem, različite mreže izuvjetovane povijesti, kozmičko rodbinstvo sa svim živim i neživim stvorovima Božijim, suodnos čovjeka i mehaniciziranog civilizacijskog toka, zabrinuti čovjekovi pogledi u budućnost... Neke se pjesme doimaju poput silovitih zdravih bukova od emocija i zapjenušanog jezika, ima i pjesama sa stišanim, skoro rezigniranim tonom, pojedini stihovi uredani su u nenametljive ritmizirane kovitlace, ali u svakoj pojedinačnoj pjesmi prepoznajemo autentični rukopis od otvorenih i ničim hinjenih emocija.

Autor je čak izbjegao *dijeliti* pjesme u određene cikluse. Život za Mustafu Hamzu, i kao liječnika i kao, evo, pjesnika, jeste cjelovit i nedjeljiv. Odjeljivanje poezije i života u cikluse može se razumjeti kao umetanje proteza i ortopedskih pomagala u zdravo čovjekovo tkivo.

U Hamzin pjesnički životni "dnevnik" *Izabranih pjesama* sleglo se, kako vidimo po natuknicama o vremenu nastajanja pojedinih pjesama, skoro trideset godina. Spomenuta neujednačenost stihovnog ritma,

pa i neujednačena kvaliteta pojedinih pjesama, samo su slika određenih dušinih stanja. Hamzi je važnije da kroz jezik pjesme iskaže neke vlastite stavove o svijetu i životu negoli da i sam postane pjesnik. Zato je ova poezija oskudna s metaforama. To joj priskrbljuje naglašeniju modernost. Zato se Hamza trsi lirskih "prenemaganja". Pa, uslijed toga, autoru možemo više vjerovati na riječ.

A u međuvremenu, saznajemo da ovih dana izlazi nova, jednako obimna knjiga pjesama

ovoga autora pod nazivom *Čovjek od zemlje*. I u njoj Mustafa A. Hamza slijedi autentični pjesnički put izvan utjecaja lektira i podilazačkog nagona da se nekome dopadne, izvan želje da pripada nekoj "generaciji"... Mustafa Hamza, dakle, i svojom narednom knjigom nastoji *upotpuniti* jedan nesvakidašnji, neobični životni pjesnički dnevnik.

m